

Founga 'o e teuteu mo e me'a ke 'omai 'i he taimi 'oku ke kole ai ki ha nō pa'anga

'I he taimi te ke kole ai ki ha nō pa'anga, kuo pau ke fakakakato 'e he ngaahi kautaha noó ha fakafuofua ki he tu'unga fakapa'angá mo e fe'ungá ki he noó ke fakapapau'i 'oku 'ikai faingata'a ke ke totongi fakafoki ha nō pa'anga.

'Oku 'uhinga eni tenau fiema'u 'a e fakamatala fakaikiiki mo e me'a fakapepa fekau'aki mo e taumu'a 'o e noó, ho'o pa'anga hū mai (income), ngaahi fakamole mo e ngaahi tu'unga lolotongá, pea mo ha ngaahi liliu 'e ngalingali hoko ki he pa'anga hū mai te ke fakafalala ki ai ke totongi fakafoki 'aki e noó.

'E lava ke lōloa ange 'a e founga kole noó pea lahi ange e ngaahi fiema'u ki ai, neongo kapau ko ho'o kole pe ki ha ki'i nō si'isi'i pe ko ha fakalahi ki hao mo'ua lolotonga.

Me'a ke 'amanaki ki ai mei he ngaahi kautaha noó

'E 'eke atu 'e he ngaahi kautaha noó ha ngaahi fehu'i fekau'aki mo e;

- pa'anga hū mai te ke fakafalala ki ai ke totongi fakafoki 'aki 'a e noó
- fa'ahinga palani pe ngaahi me'a 'okú ke 'ilo'i te ne ala lava ke liliu ho'o pa'anga hū mai pe ngaahi fakamole 'i he kaha'ú
- founga 'e lava ke uesia ai 'e ha fa'ahinga fakamole ta'e'amanekina 'a ho'o malava ke totongi fakafoki 'a e noó
- lahi 'o e pa'anga te ke fiema'u 'i ho'o patisetí 'i he 'osi 'a hono fakakau mai 'o e ngaahi totongi nō kuo fokotu'ú.

'Omai 'a e fakamatala totonú

'Oku fiema'u 'e he ngaahi kautaha noó 'a e fakamatala falala'anga ke fakahoko 'aki ha ngaahi faitu'utu'uni lelei ki he noó.

Tala ma'u pē 'a e mo'oní

Feinga ke 'oange ki he kautaha noó 'a e fakamatala lahi taha 'e ala lavá, tautautefito ki he ngaahi tu'unga 'e ala uesia ai ho'o pa'anga hū mai pe ngaahi fakamole hili 'a e ma'u 'a ho'o noó.

'I he taimi 'okú ke kole ai ha noó, te ke fiema'u ha ngaahi fakamatala pepa 'oku hā ai:

- ho'o pa'anga hū mai anga maheni, hangē ko e ngaahi lau'i pepa vahé (payslips) pe fakamatala pa'anga mei he pangikéé
- ho'o ngaahi fakamole lolotongá
- totongi fakafoki ki ha ngaahi mo'ua kehe
- ngaahi fakamatala pa'anga mei he pangiké fekau'aki mo e ngaahi fehū'aki 'i ho'o 'akauni anga maheni 'okú ke ngāue'akí 'i he māhina 'e tolu kuo 'osí
- ngaahi fakamatala pepa kehe, hangē ko ho'o aleapau fakangāue kapau 'oku ke ngāue konga-taimi pe fakataimi, pe 'oku ke ngāue 'ahi'ahi 'i ha vaha'a taimi māhina 'e tolu.

Kapau 'okú ke ma'u ha pa'anga hū mai mei ha ngaahi feitu'u kehe, 'o hangé ko ha taha 'oku nofo totongi 'i ho 'apí (boarder), fakakaukau ki he fōunga te ke lava 'o fakahaa'i 'aki ki he kautaha noó 'a e fakamo'oni ki he pa'anga hū mai ko 'ení pea mo hono lōlōá 'o e nofo totongí.

Tokoni meí ho komiunitíí

Ko e tokolahi 'o kitautolu 'oku tau fiema'u ha tokoni ke tau fakahoko ha ngaahi faitu'utu'uni lelei fekau'aki mo e pa'angá, 'i he ngaahi taimi 'e ni'ihí 'e tokoni ke talanoa mo ha taha tu'u tau'atāina.

Ko e polokalama MoneyTalks (TalanoaPa'anga) ko ha laine telefoni tokoni ia 'oku 'atā atu mei ai ha fale'i ta'etotongi fekau'aki mo e pa'angá ki he kakai fakafo'ituituí, fāmílí mo e kāingá. 'E lava ke tokoni'i koe 'e he kau ngāue fale'i Moneytalk; mahino'i ho tu'unga fakapa'angá, mapule'i ho mo'uá, palani ki he kaha'ú, pe fakafetu'utaki atu koe ki ha sēvesi fale'i fakapa'anga 'i ho komiunitíí

Telefoni ki he MoneyTalks 'i he **0800 345 123** pe vakai ki he **moneytalks.co.nz**.

